

Dokulil, Miloš

[**Kořenský, Jan. Proměny myšlení o řeči**]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1999, vol. 48, iss. B46, pp. 153-154

ISBN 80-210-2314-7

ISSN 0231-7664

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106455>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

byl charakteristický „pekelný cyklus strachu“. Ten bylo možno prolomit, až když byly splněny některé podmínky, které přinesla hospodářská a technická revoluce stejně jako některé změny v oblasti sociální a politické přicházející od 19. století.

Místo závěru je k Delumeauově knize připojena ještě stať Martina Nodla *Strach, ďábel a muka pekelná českého středověku*, která je jistým doplňkem Delumeauova textu a v níž Nodl také po-
někud koriguje Delumeauovo pojetí husitství z kapitoly o vzpourách.

Přestože, jak správně poznamenává Nodl, Delumeau čerpal především z literárních pramenů a v tomto smyslu již jeho kniha není zcela práva současné situaci v bádání, přináší pro našeho čtenáře velmi důležitou součást představ o mentalitě středověkého a raně novověkého člověka. I když tento člověk nežil ve stálém strachu, úzkost přesto vytvářela jeden z všudypřítomných horizontů jeho existence. Tím lze také vysvětlit některé rysy jeho jednání, na což ostatně už před půlstoletím poukázal L. Febvre.

Ivana Holzbachová

Jan K o ř e n s k ý: *Proměny myšlení o řeči*. FF UK Praha 1998, 310 s.

Mohlo by se (ovšemže povrchně) zdát, že upozorňovat na shora citovaný titul v rámci filosofické řady SPFFBU je nenáležité. Pokud si ovšem připomeneme, že problematika (primárně mluvené) řeči a jazyka (jako strukturálně členitého systému) má závažný vztah k centrálním otázkám o povaze myšlení (a mozku jako jeho substrátu), pak je tomu jinak. V posledních letech je nepřehlédnutelné, kolik jen své profesionální pozornosti věnují jazyku (ale i řeči, vzpomeňme aspoň na Derridu) filosofové. Angloamerická filosofie jako kdyby svým analytickým zaměřením málem ani jiný stěžejní zájem než jazyk neměla. Specifickou příchuť mnohým úvahám o jazyku dodávají reflexe o tzv. umělé inteligenci (a komunikace s počítači). Přitom hned v první zařazené Kořenského stati čteme, že lingvistika musí začlenit pojetí svého objektu poznání „do celku pojetí světa“ (str. 11), přičemž tamtéž je vzápětí v tomto kontextu odkaz na jednu stať L. Nového, v roce 1996 předčasně zemřelého brněnského filosofa. (Filosoficky orientovaný čtenář by rozhodně neměl opomenout Kořenského knihu o *Teorii přirozeného jazyka*, vyšlou roku 1989.)

Mělo by se tu hned úvodem říci, že knížka vyšla ve vědecké redakci prof. A. Macurové a prof. O. Uličného, a to jako sborník k šedesátinám autora. Zahnuje stati z let 1968 až 1996, rozložené do čtyř tematických celků. Svým obecně metodologickým a interdisciplinárním přístupem zaujme zájemce i z nefilologických oborů především první část. Neméně aktuální jsou Kořenského výklady k problematice řeči, pojeté z hlediska komunikativního a sociálně-psychologického (ve druhé části). Převážně sémanticky je sestavena třetí část. Ve čtvrté části zájemce o problematiku Pražské (lingvistické) školy najde poučený rozbor základních jejích pojmů. Součástí publikace je bibliografie Jana Kořenského.

Pokud jde o již zmíněnou první část, v ní autor mj. analyzuje vztah struktury lingvistického objektu ke struktuře jeho popisu, všímá si vzájemných vztahů mezi lingvistickým a logickým přístupem k jazykovým významům, v obšírné stati se zabývá vztahem mezi obecnou a speciální teorií systémů z hlediska lingvistiky, věnuje se také problematice metafory, symbolu, ale i hry (a to jako konstrukčního principu teorie řeči a textu). Ve druhé části jsou sice jen čtyři stati, ale jejich dosah je určitě „širokospektrální“; citujme zde aspoň název jedné z nich: *Individuální a sociální v komunikaci (osobnost a sociální role)*. Ve třetí části bychom rozhodně neměli přehlédnout výklad vztahující se k teorii slovních druhů, k významosloví českých vět, k relevanci kategorie času ve struktuře přirozeného jazyka, a ovšem i k procesuálnímu modelování řečové činnosti nebo k procesuálnímu pojetí slovní zásoby.

Co zvlášť je hodno pozornosti, je způsob výkladu, jaký Kořenský uplatňuje. Hned úvodem konstatuje, jaká je situace, problém, či výchozí vlastnosti nadpisem vyčtené tematiky, naznačí kritéria, jež hodlá respektovat, upozorní na to, co by měl čtenář rozlišovat, vyloží své pojetí, které pak případně doplní schématem a adresně cílenými poznámkami, jež se nehodí vynechávat. Obecně, ale i pro jazykovědu Kořenský vyjadřuje svou jistotu, že „je možné úspěšně konstituovat univerzální, závazný

jazyk vědy s atributy logicko-matematické exaktnosti“ (str. 121). Filosof dozajista nepřehlédne, že autor cituje taková jména jako Austin, Derrida, Habermas, Heidegger, Wittgenstein (jak lze vyčíst ze soupisu literatury k jedinému pětistránkovému článku na str. 100–1), kromě řady dalších jmen v jiných souvislostech. Za zvlášť instruktivní doklad Kořenského stylu považuji a k četbě doporučuji studii *Ke vztahu obecné a speciální teorie systémů z hlediska lingvistiky* (str. 25–45). [Že se tam objeví otázka řazená jako č. 9 dvakrát, na str. 36 a 40, bylo nějak přehlédnuto.]

Škoda, že publikace vyšla nákladem jen 400 exemplářů.

Miloš Dokulil

Rudolf Kolářský, Oleg Suša: *Filosofie a současná ekologická krize*. Praha, Filosofia 1998.

První, co pozorný čtenář po přečtení knihy „Filosofie a současná ekologická krize“ učiní, je oprava jejího názvu. Již sám rozsah knihy znemožňuje být i jen sebestručnější zmapování vývoje filosofické reflexe ekologické krize a autoři si tedy museli vybírat koho zařadit a koho naopak vynechat. Zvolili, jak je ostatně v českých zemích zvykem, autory „západní“, a ve většině případů anglofonní. Vynechány byly alespoň podle mého názoru dva velmi zajímavé směry ekologické filosofie — ruská ekologická filosofie a ekologická filosofie autorů z Jižní Ameriky, ale i několik dalších méně známých a podotkneme i méně přínosných směrů. Proto bychom měli mít v dalším čtení naší recenze na paměti, že se vždy jedná o tento „západní“ směr ekologického myšlení.

Oba autoři se od počátku snažili vyhnout čistě historickému či sumarizujícímu pojetí a dali přednost problémovému přístupu. Takový přístup umožňuje jak organičtější zařazení autorova vlastního názoru do studie, tak nové řazení autorů z pohledu zvoleného tématu. Je však zároveň „rizikovější“ — hrozí volba okrajového nebo zbytečného problému, hrozí špatné, nebo spíše nudné a nepřesvědčivé řazení autorů, hrozí nepřesvědčivost vlastního řešení problému. Jak se tedy s tímto nebezpečím „problémové“ metody vyrovnali Rudolf Kolářský a Oleg Suša?

Podle mého názoru nevyrovnaně. Jak uvidíme dále, je úroveň (a dodáváme i přínos) jednotlivých studií knihy velmi rozdílná. Začneme u Rudolfa Kolářského.

V první části první kapitoly knihy „Současná ekologická krize“ se Rudolf Kolářský snaží o definování termínů „ekologický problém“, „problém životního prostředí“, „krize životního prostředí“ a „ekologická krize“. Víceméně srozumitelně (problému jazyka budeme věnovat jinou část naší recenze) popisuje výhody i nevýhody používání jednotlivých termínů, počáteční kritické ohlasy na výrazy „ekologická krize“ či „krize životního prostředí“, ale také možné další významy těchto výrazů. Citovaní autoři jsou relevantní (Attfield, Brown, Weizsäcker), a i když podle mého názoru některé významné pohledy chybí (Hoogendijk, Lux, Bookchin), můžeme tuto část studie považovat za vyváženou. V druhé části kapitoly nalezneme zdařilý popis Whitova filosofického ataku na evropskou kulturní tradici v souvislosti s ekologickou krizí a několik dalších filosofických konceptů ekologické krize (Jonas, Kohák, Šmajš). Zde bohužel autor opouští „problémový“ přístup a řazení jednotlivých pojetí tím ztrácí jakoukoli logiku. Navíc chybí pojednání o rozporech v jednotlivých přístupech a zejména o rozporech mezi těmito přístupy. V jistém smyslu totiž Jonas vylučuje Bělohorského (první směřuje spíše k autoritativnímu přístupu, druhý je výrazně liberální) a Šmajš Koháka (první zpochybňuje roli osobní odpovědnosti, druhý na ní staví svůj pohled na svět).

Druhá kapitola knihy se zabývá možností ekologické filosofie navázat na tradici filosofie evropské. Nejdříve nám autor přibližuje dva protikladné přístupy — Passmoreovu radikální kritiku západní metafyziky a snahu o ustavení metafyziky nové (zde je nutno podotknout, že takto radikální postoj zaujal Passmore až ve svém pozdějším díle a také, že se týkal výhradně metafyziky, nikoli evropských etických koncepcí) či Hargroveovu kritiku celé západní filosofie včetně etiky — a Attfieldovu kritiku takto radikálního postoje spolu s obhajobou „tradiční“ evropské filosofie. Autor nakonec dospívá k závěru, sympatickému, leč bohužel nikterak doloženému, že máme-li vyřešit ekologické problémy, nepůjde to bez filosofie, a má-li dostát filosofie svému jménu, musí se ekologickou krizí zabývat. Druhá část kapitoly se pak zabývá eko-filosofickou kritikou antropocentrismu.